

PROTESTÁNS HETILAP.

AZ EGYHÁZ ÉS ISKOLA KÖRÉBŐL.

Megjelen minden héten egyszer szombaton egy iven. — Előfizetési ár egy évre 6 frt, félévre 3 frt. — Az osztrák-magyar monarchián kívül eső országokba egy évre 7 frt. — Egyes szám ára 12 kr. — Hirdetések díja száz szóig 1 frt; kétszáz szóig 2 frt; a másodszori hirdetésnél 100 szóig 80 kr.; harmadiknál 70 kr.; bélyegdíj mindenik hirdetésnél külön-külön 30 kr. Melléklési díj minden száz darabtól 1 frt 50 kr. A lapot érdeklő mindennemű közlemények a szerkesztőhöz — Nagy Péterfia-utca 961. sz. intézendők.

A kálvinizmus másik oldala.*)

Mily sötét, örömtelen rendszernek tűnik az föl sok ember szemében! Különösen a mi napjainkban, mikor az emberek általában valami könnyű vallás után vágyakoznak, a kálvinizmus képe rideg és kellemetlen benyomást okoz. Valójában, sok vallásos gondolkozó és író előtt már maga a név synonym mindennel, a mi a vallásban sötét és borongós. Ugy látszik, hogy valami olyast juttat eszünkbe, mi hasonló a halál árnyékának völgyéhez, melyben a reszkető zarándok, a szigorú követelés terhe alatt meghajolva és meggörnyedve, a félelem és remegés örök éjszakájában tapogatózva keresi útját. A kálvinizmusnak az isteni legfőbb hatalomról, az örök végzésről, eredendő bűnről, tökéletes megromlottságról s az ember segélytelen voltáról szóló tanait úgy tekintik, mint a melyek képesek az embert a legnagyobb mérvben elcsüggeszteni, mint a melyek teljes ellentétben állanak az angyaloknak azon énekével, mely nagy örömet hirdetett a föld minden népeinek. Mint a nagy tanító nyilatkozatai közül sok „kemény beszédek ezek; kicsoda hallhatja őket?” És be is kell azt ismernünk, hogy a vallásos igazság azon rendszere, melyet Kálvin formulázott s mely a kálvinizmus neve alatt fogadtatott el, nem olyan, hogy azt mint valamely *örvendetes* vallásrendszert lehetne meghatározni. Könnyű gondolkozású ember nem is szeretheti azt, mert kívánságát e vallásrendszer nem teljesíti képpen és örömet, jó nyereséget fejében, könnyű föltételek alatt. Nem bátorítja az tovább azon nagyon elterjedt theoriát, hogy a vallás csak a beteg ágy s a haladókó óra kísérője, melynek a szükség idejéig tá-

*) Csekély változtatásokkal a „Catholic Presbyterian” októberi számának egyik cikke után közöljük a kálvinizmus emez érdekes apologiáját. Nemcsak elleneink, de sokszor magunk is egy kissé merevnek, hűdegnak tekintjük vallásrendszerünket s olyannak, mely a szigorú logikai alap megtartása mellett emberre nézve túlszigorú tanokat hirdet. Ezeket tünteti föl először írónk, de azután ügyesen rámutat az érem másik oldalára is.

Ford.

vol kell tartania magát, hogy akkor azután *annál könnyebben megjelenjen*; bármilyen másra igényt tartson is a kálvinizmus, arra nem tart igényt, hogy fölfedezze volna azon titkot, mi módon lehet *könnyű* a vallás. Van egy oldala, mely rideg a bűnös ember iránt. Ugy tünteti föl Istent, mint a ki bizonyos tekintetben rideg és követelő, mint a ki igényeket támaszt teremtményeivel szemben, a mely igények határozottak, különösek és változhatatlanok. Ugy tünteti föl Istent a bűnös előtt, mint a ki nem engedékeny s igényeit illetőleg alkuba nem bocsátkozik s mint a kinek elvitázhatatlan joga ahhoz, hogy ilyen legyen. — Különös súlyt fektet azon igazságra, hogy Isten a legfensőbb lény; hogy az uralom előjogai az istenséget illetik s ezeket egyszerűen félretenni *nem lehet*. Tény gyanánt állítja föl, hogy a mint Isten nem kért teremtményétől tanácsot a teremtés dolgában, époly kevéssé fordul hozzá tanácsért a világhatalom ügyében. — Ez nem lehet valami *örvendetes* tan a büszke szivre nézve — de a kálvinizmus kimondja azt nyíltan. Azt is kimondja, és pedig a nélkül, hogy csak kíséreltet is tenne mentegezni a tényt, hogy mivel Isten értelem szerint jár el, egy meghatározott és előre kitűzött terv szerint működik. És mivel ezen terv az ő változhatatlan tanácsában vette ezredetét, meg volt az örökön örökké. Ha az ember kitekint a bűnös világ ügyeire s azt kérdezve először: „hogyan lehet ez?” s triumfálva téve hozzá, hogy „az nem lehet,” hogy „az ellene van az észnek,” a kálvinizmus nyugodtan így válaszol: „annál rosszabb az az észre nézve,” s meg sem is kísértvén, hogy felkutassa a mindenható mélységét, állítja, hogy lehetséges az. És azt is állítja, hogy mivel Istennek terve mindenre kiható, átöleli és meghatározza az az értelmes lények sorsát, sőt az emberi család bűnét és elestét s az ezek után következő rosszak teljes sorozatát is. Az értelmében büszke ember nem tudja ezt elfogadni és így szól: „puszta fatalismus ez, mely az embert géppé teszi s Istent a bűn szer-

zójévé." De a kálvinizmus megteszi a merész lépést s tételeit tiszteletteljesen ugyan, de egész határozottsággal írja le.

Állítja azt is, hogy az emberi nem elesett Ádamban; hogy az eset nagy volt, tökéletes apostasia s hogy az emberi nem teljesen meg van romolva. Sötét színekkel festi le az Istentől való teljes elidegenülést s magasra tartva a képet az egész emberi nem előtt, nyíltan megmondja minden egyes tagjának, idősnek ugy mint az ifjunak: „te vagy azon ember." Ez bizonyára nem *örvendetes* valami, de azért a kálvinizmus csak kimondja. És azután, midőn mindnyájunkat bevetett a borzasztó mélységbe a nélkül, hogy csak annyit is mondott volna „engedelmetekkel," egész komolysággal bizonyítja elöttünk, hogy magunkban teljesen segélytelenek vagyunk, hogy teljesen képtelenek vagyunk magunk erejéből megszabadulni és az egészre azzal teszi fel a koronát, hogy ránk hártja a felelősséget mind azért, hogy a mélységbe hullottunk, mind azért, hogy benne maradunk. Igazán, nem valami *örvendetes* rendszer ez a bűnösre nézve. Nem látszik arra alkalmasnak, hogy őt megnyerje. Szerfölött örömtelen e rendszer, mert e világot sötét és borongós színben tünteti föl a bűnös előtt.

Az igazság az, és méltányos dolog elismerni e pontot, hogy a kálvinizmusban teljesen hiányzanak azon elemek, melyek szükségesek arra nézve, hogy valamely vallást *örvendetessé* tegyenek a vallástalan emberekre nézve. Határozottan visszautasítja a kálvinizmus azt, hogy ő kellemessé tegye a bűnösnek utját, sőt inkább feddő tekintettel fordul feléje akkor és ott is, a mikor és a hol nyájas mosolyt remélt. Tanai szigorral és ridegen tekintenek a bűnös ember szemébe. Semmi sincs meg benne azon alkalmazkodó rugalmasságból, melyet mi mindnyájan annyira csodálunk s mely után oly gyakran óhajtozunk vallásos hitünkben. Hajthatatlan a kálvinizmus s egész bátorsággal hivatkozik dogmáira. Keveset enged meg az emberi bölcseségnek, emberi izlésnek és az emberi akaratnak. Könyörtelenül bánik el a bűnnel; a vétket és büntetését szünetlenül emlegeti, az emberi gyöngeséget igen szűk sarokba szorítja s az emberek magaviseletének megítélésében nagy súlyt helyez az emberi romlottságra, bár a csekély hibákkal igen keveset törődik. Épen nem bocsátkozik alkudozásba e rendszer.

És azután a kálvinizmus összeránczolt homlok-
kal tekint az emberi társadalomra. — Az eláradt
roszak iránt bizonyos szent borzalmat mutat. Az em-

berek között nagyon sok rossz életszokást és élet-
szabályt talál. A bűnnek s a bűnös életmódnak
rideg kárhoztatá-át oda dobja a divatszerű és fel-
kapott s okások szemébe is. *)

Csiky Lajos.

(Folyt. köv.)

A tanítóképzés.

(Folytatás.)

A tanítóképezde növendékeinek eddig rajzolt tulajdo-
nain, illetőleg hiányaiban és fogyatkozásain s a közelebb em-
litett kedvezőtlen körülményen kívül nem tetszik nekem az,
hogy a tanítóképezdekbe igen fiatalon vétetnek be a növen-
dékek s természetesen még akkor is igen fiatalok, midőn az
intézetből három évi tanfolyam elvégzése után kilépnek. Az
ily ifjak, legtöbbször 18 év körül, bármily szorgalommal
sajátították is el a tanulmányokat s tették sajátjukká a ne-
velé tan szép és magasztos elveit, azok akkor még nem
mentek vérökbe által, szellemök nem asszimilálta azokat tel-
jes tökéletességgel, nem forrtak még azok lelkületökkel ösz-
sze, nem lettek akaratjoknak kifogástalan mozgatóivá, cse-
lekedeteik változatlan vezéreivé. Egy szóval az ily ifju em-
bereknek ha van is betanult világnézetök, nem lehet ezt
ugy tekinteni, mint saját tapasztalataiknak, élményeiknek
eredményét, az öngondolkodás és önmegpróbálás tüzeiben
megtisztult saját szerű meggyőződést, mely nem ingadoz a
divatos nézetek hullámütésére, nem változik nagy urak kegy-
mosolya szerént; és ha van is jó irányt vett akaratjuk, ha
kedélyök elég nemes, elég gazdag, nemcsak élénk, de már megle-
hető mély volna is, egészen kifejlett jellemök még sincsen. A leg-
jobb oldalról tekintve is őket, még olyanok, mint a forrás
állapotában buzgó, de meg nem tisztult nemes bor, vagy mint
az aranyércz, melytől a mellékanyagok tördelés, zuzás, olvasztás
által különválasztva nincsenek. És ilyen még nem kész,
meg nem állapodott, érzelmeik, indulataik vagy vágyaik
felett még öntudatosan uralkodni nem tudó, az életet nem
ismerő ifjakra bizzuk a gyermekvilág nevelését. Nagy baj,
ha a tanító képzetlensége száz meg száz gyermek értelmi
elmaradottságának lesz okozója; nagy baj, ha, mint mondják
vakra bizzuk a világtalant; de még nagyobb és helyrehoz-
hatatlanabb a kár, a baj, melyet a még erkölcsi kiskorúság-
ban élő nevelő hibái, fogyatkozásai, talán kihágásai szünek
a gyermekek erkölcsi nevelésében. Ha a tanítóképezdét vég-
zett ifjak egy pár évig képzett s művelt tanítók mellett
kivételesen nélkül mint segédtanítók tartoznának működni, akkor
az ifjukor jellemének bevégzetlensége ellen eddig mondot-
tak alatt erősen megingana az alap. Ámde ugy a felekezeti
mint az állami tanintézetekből a szükség parancsa szerént azon-
nal önálló tanítóságokra bocsáttatnak ki a növendékek, kik hajlé-
konyságuk és fogékonyságuk szerént az őket környező társasá-
gok gyakran veszélyes befolyásának lesznek szomorú áldozataivá.

*) E tanulságos és szépen irt cikket közöljük, de a történeti
igazsággal egyezőleg állítjuk, hogy a Kálvin tanrendszerét a maga szí-
gorúságában és egész teljességében a magyar reformátusok soha sem
követték, mit a hely. vallástétel bevétele egymaga is eléggé indokol;
az is igaz, hogy Kálvin személyileg a magyar reformátusok előtt min-
denkor kiváló kegyeletben állott, sőt népiesen róla is neveztettek.

A ki nem tudott megmaradni az egyenes ösvényen s emberi méltóságáról megfeledkezett, hogyan legyen az az erényes életnek hatályos hirdetője, a történeti nagy alakoknak méltó magyarázója? És példája nemde dögvészes mint a miazmás levegő?

Mindezek után méltán és joggal azt kérheti tőlem az olvasó, hogy ha a jelenlegi tanítóképzés ellen oly sok kifogást tudok tenni, mit óhajtanék, mi módon vélném a tanítóképzést óhajtott niveaura emelni, micsoda reformokat látnék én szükségeseknek?

En azt óhajtanám mindenek felett, hogy a tanítóképezde hat évi tanfolyammal bírna, s elemi iskolát végzett egészséges testű, romlatlan elméjű, 14 életévet betöltött ifjak vétetnének be tanítványokul. Eképen a legfiatalabb pályavégzett növendék is legalább 20 éves volna, a midőn a jellem mégis határozottabb alakot öltött, s mások nevelésére több biztosítékot nyújt, mint a 17—18 éves ifjaké, kik jelenleg már mint pályavégzettek gyakran igen tekintélyes községekben önálló tanítókul s egyszersmind énekvezérekül is alkalmaztatnak.

Értelmi s illetőleg pedig szakképzés tekintetében az ilyen hat évi tanfolyamú intézet igen nagy előnyökkel bírna a mostani felett. Mert igaz ugyan, hogy most négy gymn. osztály elvégzése után vétetnek fel az ifjak a 3 évi tanfolyamú tanítóképezdebe, de mint előre kifejtém, oly csekély gyakorlati értékű, a további képzésre alapul szolgáló ismeretekkel bír nagy többségök, hogy tanításuk, a velők való foglalkozás valódi martírság. S ha egy két kitévő eszű tanulót kapunk is olykor valamelyik jól képző gymnáziumból, ezek sem okoznak mindenkor igaz örömet, mert a miatt, hogy a gyengék kedvéért egyes tantárgyak egyes részleteinél sokáig kénytelen időzni a tanár, azokban a természetes visszahatás: az unalom, elkedvetlenedés, az ernyedés, szorgalmuk, munkakedvök sülyedése, teendőik fel sem vevése szinte kimaradhatatlan.

A mint ma a tanítóképezdebe átlépő ifjak fejlettsége és készülsége áll, arra biztosan építeni nem lehet, sőt a szomorú tapasztalás szerint vissza kell menni az elemekig, s ezekre nézve is oly zavar uralkodik nálók, hogy gyakran azon óhaj keletkezik a küzködő tanítóban, vajha semmit se tudnának inkább mint homályosan és zavarosan. — Ha hat éves tanfolyamúvá emeltetnék a tanítóképezde, akkor a három sőt négy alsó osztálybeli oktatás előkészítő volna a szorosán vett szakképzésre; az intézet előkészítő része volna a sajátképi praeparandia mig most a gymnázium 4 alsó osztályát tekinthetjük annak.

A sajátképi praeparandiába az egyes tantárgyak — a neveléstan kivételével — már eleitől fogva a legszorosabb értelemben módszertanilag a tanulók jövő pályájára tekintettel, teljes czélszerűséggel és öntudatossággal adatván elő, nemcsak alaposan elsajátíthatnák egy tökéletes fokozatossággal megállapított tantervben előirt tantárgyakat, hanem egyszersmind gyakorlatilag, mondhatnám szemléletileg azok leghelyesebb módszereit is megismernék, a concret tanítási tényekből azokat abstrahálnák; s mondani is felesleges, hogy az így képzett tanulóknál a methodikai oktatások mily termékeny talajra találnának, a fogalmak mily világgosságra és biztosságra emeltetnének! Tudja, érti e néhány

szóban kifejezett gondolatok jelentőségét az, a ki nemcsak képzelettel, hanem birja is az igazi paedagogiai képzettséget. Ezeket megkülönböztetem azoktól a nálunk nagy bőséggel termő férfaktól, kik a paedagogia elméletét s történelmét alaposan soha sem tanulmányozták. és mégis hangadók szeretnek lenni. Az előkészítő osztályok bevégezése után már a neveléstan d'sciplinák alaposággal és lehető részletességgel taníttatnának, a növendékek a gyakorlati oktatásba bevezetnének, természetesen úgy, hogy minden egyes tanításra az általok feldolgozott tárgyakat a neveléstan tanára átnézné, a kijavításokra utasításokat adna, s eképen elkészítve és elkészülve fogna a tanuló a tanításhoz, mindenkor szigorú felügyelet és alapos bírálat mellett. De egyszersmind a szakoktatás mellett a magyar irodalom nevezetesebb művei olvasása és magyarázása által a legkitünőbb írókkal, ezek eszméivel, hatásukkal megismertetnők a növendékek, különös szorgalommal kerestetvén és búvároltatván az oly írókat, kiknek művei a jellemképzésre, egy szóval az embernevelésre nagy jelentőségűek; s csak az ily irodalmi művek ismertetése után adnám elő az irodalom-történetet röviden. Hadd ismerje, hadd bírálja elébb az ifju a művet maga, akkor lesz fogékony a más bírálatára. A mű ismerete nélkül idegen ember bírálatát tanítani a növendékeknek valódi emberkinzás, paedagogiai baklövés. A magyar irodalmat azért említém külön, mert erre kiváló gondot szeretnék fordíttatni, főczélom lévén az, hogy a magyar tanító a magyar genius remekeit, a magyar észjárás és kedély termékeit ismervén, a magyar gyermekeket a legkitünőbb magyar szellemben és eszmények után nevelni lenne képes. — A szakképző tanfolyamnak minden eddigi tudományok folyvást tárgyait képezhetnék. De tekintettel arra, hogy az ifjak hovatovább közelednek a kilépéshez, itt már a tanítás főczélja oda irányulna, hogy azok az önálló tanulmányozásra hajlamot, kedvet, készséget nyerjenek. — Ezen eredmény nélkül minden tanítás szegényes és méltó arra, hogy sokra ne becsültessek, méltó arra, hogy ne türessék. A mi mostani képzésünk pedig ilyen, s ilyen is lesz a jelenlegi rendszer mellett. Hanem egy oly intézet felállítása, a melyet rövid körvonalokban itt ajánltam, természetesen költségesebb volna a jelenleginél. Egy oly intézethez az igazgatóhoz még legalább hat tanár volna szükséges; hat tanterem s számosabb tanszerek kívántatnának. Multhatatlanul oly internátust kellene felállítani, melyben a növendékek együtt lakván, egy tanár folytonos nevelői felügyelete alatt állanának. Az internatus jó teteményeiért a tanulók bizonyos díjat fizetnének, a kitünők ingyen ellátásban részesíttetnének. Ezen internatus szerént a tanulók minden ténye meghatározott időhöz volna köttetve, s különös súlyt fektetnének a közös tanulószobákra, melyek czélszerűen berendezett könyvtárakkal lennének ellátva, s a felügyelő tanár, illetőleg a tanárok felváltva a tanulóterekben tartózkodnának a tanulók utbaigazítása, magántanulmányaikban való elősegítés miatt.

Az ily képzés értelmi és erkölcsi tekintetben mily nagy jelentőségű, mily nagy előnyökkel bíró volna a jelenlegi tanítóképzés felett! Németország némely vidékein s főleg Szászországban már mind ez nem pium desiderium, hanem jobbára valóság. Vajjon mikor lesz nálunk is azzá? — Vajha az ily képzés szükségének csak eszméje is komolyan fogl-

koztatná azokat, kik annak életet és testet is tudnának adni.

J. I.

(Vége köv.)

Nyílt levél Békési Gyulához.

Kedves barátom!

Azt hiszem, nem veszed rossz neven, ha e lap múlt heti számában közlött cikked utórészére egy pár szerény megjegyzést teszek.

Hogy sebeinket, ha komolyan orvosolni akarjuk, nyíltan, leplezetlenül fel kell tárunk s takargatni nem érne semmit: abban veled teljesen egyetérték; csak annyi a kívánni valóm: ne keressünk sebet készakarva ott is, a hol nincs, s ne okoljuk a beteget oly bajokért, melyeknek nem ő maga az oka s melyektől mennél előbb megszabadulni ő maga szeretne legjobban.

De te — köztünk legyen mondva — úgy jártál, mint-ha a seb-operáló orvos mélyen bele találta vágni az elevenbe. Olyan éles, mély vágást tettél, hogy az én szívem is belé nyílallott. — Azt akarod példákkal igazolva feltüntetni, hogy iskoláink közt nincs meg a kellő egyöntetőség és összhangzat, s cikked végén azt hozod ki végeredményül, hogy a szatmári, szigeti és vásárhelyi gimnáziumok, szerinted „többkárt tesznek, mint hasznót, s ha legalább a főbbekben együtté nem lehet őket terelni, be kell tiltani a közjó érdekében mind a hármat.“ S mire alapítod e szigorú következtetést? Nem tudom, mit gondoltál a sorok közé, sőt megvallom, az utolsó mondatba foglalt célzásokat sem igen értem: de világosan kifejezett alaptétele egyszerűen ez: „Bár csaknem minden iskolánkról kimutatható, hogy azok régebben egy Debreczenből legtöbbször ideiglenesen kiküldött rektor vezetése alatt állottak, ki természetesen a debreczeni tanrendszert tartozott iskolájában megvalósítani: most ott áll a dolog, hogy alig van egy pár iskolánk, mely a debreczenivel összhangzóan működik, mely tehát a superintendencia intézkedése alatt áll.“

Lásd itt nem vetted tekintetbe a következőket: 1.) Hogy a szatmári és szigeti iskolák — régebben nagyhirű kollégiumok, ref. egyházunk méltó büszkeségei — soha sem lehettek és nem is voltak Debreczennel épen ilyen szoros alárendelt viszonyban.

2.) Hogy ezeknek az újabb időből a superintendencia főhatóságát nyíltan elismerő alapszabályai vannak, melynek bizonyítékául felhozhatom pl. a szatmáriból a „Bevezetés“-nek egyik pontját, mely szerint „a fensőbb egyházi hatóságok törvényes jogai tiszteletben tartandók;“ a vásárhelyiről pedig csak azt hozom fel, hogy legközelebb — mint magad is nagyon jól tudod — egyik tanár fegyelmi ügyében a tractus és superintendencia ítélt.

3.) Hogy mikor a superintendencia legközelebb 1878. áprilisében „egy szervezeti javaslatot dolgoztatott ki az összes tiszántuli ref. középiskolák számára,“ ennek tárgyalásában épen a szigeti, szatmári és hódmezővásárhelyi iskolák derék képviselői vettek legtevékenyebb részt, s mikor e szabályzati javaslat véleményezés végett az iskolafentartó hatóságoknak leküldetett, a hódmezővásárhelyi egyház presbiteriuma nemcsak maga sietett „szíves szerint üdvözölni

e javaslatot,“ hanem — mint te is igen jól tudod — nyomtatásban közölte ide vonatkozó munkálatát a többi iskolák előjáróságaival, s valóban ő csudálkázhatik legjobban, hogy az általa oly nemes hévvel felkarolt ügy még most is csak a kezdet stadiumában van. Köztünk mondva talán mi is követtünk el egy kis mulasztást, hogy e derék munkálatot lapunkban mindezeideig nem méltányoltuk, melyért ilyen körülmények közt a mea culpát kész vagyok nyíltan bevallani.

4.) Nem voltál tekintettel arra, hogy mikor ez előtt két évvel az „Ev. Prot. Lap“-ban mostani alaptételeidet elmondad, milyen lelkesedéssel siettünk bajaink lehető orvoslása végett az indítványoztad egyesületbe tömörülni s milyen szíves jó indulattal siettek ez egyesület támogatására többek közt épen a vásárhelyi és szatmári egyházak és buzgó tanárok s talán a szigeti kartársak jóakarataról sem szabad kételkednünk, ha tán hozzájok s különösen nagy nevű derék igazgatójukhoz kötött szép reményeink teljesülésére még várunk kell is.

Pedig akkori szózatod és mostani cikked lényegében egy. Csak az az — előtted parányinak látszó, de hatásában óriási különbséget okozó — eltérés van a kettő között, hogy a hang más és a felhozott példák nem találók. — Akkor ugyanis így szólottál: „Iskolai autonomiánk a százados küzdelmekben oda fejlődött, hogy ugyanazon egyházkerület iskolái közt sincsen úgy szólva, semmi egység. — A hányan vagyunk, annyifelé járunk.“ stb. Most meg így szólni: „Részint a kifejlett autonomikuskodás . . . részint az, hogy az egyes nagyobb egyházban csaknem kivétel nélkül akadt kapacitás, a kinek szíle volt Macedonia s tudta, hogy az egyházi téren is pompásan lehet opponálni“ stb. továbbá, hogy „e buzgó hatóságok óriási apathiája miatt nem történhetik semmi jó;“ hogy „nagy méltóság annak a szatmári 32 uri embernek intézni szárazon és vizen át a gimnázium ügyét;“ hogy a szatmáriak F. A. nélkül „kárba mennének s bátran eldudolhatnák iskolájukról, hogy kidült, bedült az oldala stb.“

Nem adok sokat a magam véleményére, de félek, hogy az ilyen hanggal, a helyett, hogy összhangzásba hoznók, elidegenítjük egymástól iskoláinkat. Ne adja az Isten, de tartok tőle, hogy pl. a szatmáriakat ezek a különben jóakarató, de sajátságos csipős kifejezések keserítik. — Ohajtanám — s épen azért igyekszem őket megelőzőleg felszólalni — hogy ne keserítsék. Tudom ugyan s nagyon méltánylom is te benned, hogy mikor ilyen nagyfontosságú közügyről van szó, nem szereted az érzékenykedést; de most az egyszer, úgy gondolom, magad szolgáltatással okot az elérzékenyedésre. Ugy érzem, hogy azoknak a szatmári és németi derék tanügyi bizottsági tagoknak — kik közül te talán csak az elnököt ismered közelebről, s attól sem tagadhatod meg az elismerést — és annak a tanügy-pártoló lelkes közönségnek — melynek értelmisége előtt, ha ismeréd, te is csak úgy kalapot emelnél, mint én — méltán fájhat az, ha őket ilyen „debreczeni szemmel“ nézzük s róluk ilyen bizalmatlan hangon beszélünk. — Ezért mondám, hogy felvett példáid nem találók.

De nézzük hidegen a dolgot. — Tegyük fel, hogy a szatmáriakat nem ismerjük. Tegyük félre az iskola háromszázados, küzdelmes, de dicső multról beszélő történelmét. Ne vegyük azt se tekintetbe, hogy ez iskola pártfogósága, a

jelenlegi szigorú viszonyok közt is, mennyit tesz és mennyit áldozik az intézet jövője érdekében: hogy a tanári székek számát a körülményekhez képest eléggé megszorította; hogy a tanári fizetéseket folyvást emeli; hogy közelebb oly tanári nyugdíj- és gyámintézetet állított fel, melyre büszke önérzettel mutathat; hogy legközelebb a szegény tanulók számára tápintézetet létesített s épen a napokban jelent meg egyik helyi lap mellékletül az erre gyűlt kegyes adományok egész hosszú sora. Ne vegyük tudomásul azt se, hogy az iskola vagyona a legpéldásabb pontossággal kezeltetik, stókéje úgy áll, hogy a gymnázium nyolcz osztályra leendő kiegészítése csak a kedvező alkalomra vár stb. Mindez ne tegyen elogultakká bennünket. — Nézzük csak az iskola szervezetét.

Mit találsz ebben megrovandót? Azt, hogy a szervezet „csak a testvér egyházgyűlésről és egyetemes pártfogóságról beszél s a superintendentiáról mit sem tud.” — Engedj meg, de a „bevezetés”-ben, mint már említettem, az egyházi felsőség törvényes jogait elismeri és tiszteletben tartandóknak nyilvánítja. Ezt a szabályzatot, ha jól tudom, a superintendentia erősítette meg; a megerősítésről szóló jegyzőkönyvi számot nem tudom ugyan most idézni, de tudok felhozni esetet, mikor ez a szabályzat nem régen a főtiszteletű superintendentia előtt forgott és ellene semmi kifogás nem tétetett. Ha nincsenek benne kellőleg biztosítva a superintendentia jogai: miért nem tett vagy nem tesz kifogást ellene? vagy ha talán nem gyakoroltatnak e jogok: vajjon a szervezet-e az oka? De én tudom tapasztalásból, hogy a szatmáriaknak eszök ágában sincs a superintendentia főhatósági jogát kétségbe vonni; sőt azt is biztosan állíthatom, hogy az iskolai részletes jelentés, tanterv, névsor, osztályzat stb. a püspöki hivatalhoz minden évben beterjesztetik. Legalább az én ott laktomban úgy volt. De annak, hogy e jelentések s a debreczeni tanári karnak ezekre tett észrevételei csak év vagy évek múlva kerültek vissza, s hogy az így nyert utasítások néha nem voltak tekintetbe vehetők, arról a szatmári tanárkar nem tehetett.

De legnagyobb visszásság szerinted az, hogy e szabályzat D) o) pontja a tanügyi bizottságot arra hatalmazza fel, hogy „a debreczeni és sárospataki tanterveket folytonos figyelemmel kísérve, gymnáziumáért azokhoz alkalmazza.” Hát ha én még azt is hozzá teszem, hogy a „32 uri ember” elég merész volt még e szabályzaton is túlmenni s az állami gymnáziumok tantervét is figyelembe venni! Nézzünk szemébe ennek a visszásságnak!

A dolog igen egyszerűen így áll. — A superintendentia az újabb időben soha sem állapított meg olyan általánosan kötelező tantervet, melyet az egyházkerületbeli gymnáziumokra nézve rendeletileg kiadott volna. — Magad mondod, hogy „ma már látunk oly superintendentialis végzéseket, melyek szerint ez meg az a debreczeni iskolára elrendeltetik, a többieknek pedig figyelemükbe ajánljatik.” — A szatmári iskola tanügyi bizottsága ily viszonyok közt nagyon egyszerűen, és, azt hiszem, elég célszerűen így okoskodott: a mi tanulóink egy része Debreczenbe, másik része Sárospatakra megyen a felsőbb osztályokra; úgy kell tehát az alsóbb osztályokra nézve intézkednünk, hogy távozó növendékeink egyik helyen se szenvedjenek hátramaradást. Sőt, mikor a tapasztalás azt is mutatta, hogy a hat osztályt végzett ifjak közül a helyben lakók a kir. róm. kath.

főgymnáziumba mennek át: bizony nem lehet rossz néven venni, ha az állami tantervhez is alkalmazkodni kellett. — Hogy aztán ezek a tantervek (a nevezett két főiskoláé úgy, mint az állami intézeteké) folyvást változtak, ingadoztak, és egy mintául tekinthető gymnáziumi tanterv az egész nagy magyar hazában nem volt: annak bizony nem okai a szatmáriak.

De azt mondod, „hogy a lehetetlenségek legnagyobbika volna Szatmáron olyan 32 református embert összeszedni, ki a középiskolai tanügyhöz hozzá szólani illetékes.” — Ezt bizonyosan csak a tanterv készítésre, tankönyv választásra s talán még az előmenetel megítélésére nézve állítod; mert hogy egyéb ügyekhez egész bátorsággal hozzá szólhat minden jó akaratu, tudományosan képzett ember, azt ha tagadnád, a fentebb felemlített tények megczáfolnának. Olyan tudományosan képzett embert pedig, ki pl. az iskolai fegyelem, vagyongazdálkodás és más egyéb gyakorlati dolgok kérdéséhez a legilletékesebben hozzá szólhat, Szatmáron nem harminckettőt, de két annyit is könnyen összeszedhetsz. Hanem a tantervkészítés, tankönyvválasztás, az előmenetel alapos megismerése: ezek kétségkívül olyan dolgok, melyekhez azért, hogy valaki tudományosan képzett lelkész, ügyvéd, orvos, tisztviselő stb. még nem mondhatni, hogy kellő szakértelemmel foghat hozzá. — Bizony, azt én is elismerem, hogy ezek épen nem könnyű dolgok. — A legjelesebb hazai tekintélyek, a miniszterium és az országos közoktatási tanács is csak hosszas experimentálás után tudtak előállítani egy új tantervet és kijelölni néhány tankönyvet, melyekről — legalább előlegesen — azt merik állítani, hogy: no, ez már jó! Mi is — mint szintén nagyon jól tudod — csak most dolgozunk ilyenforma terven, mert bizony az eddigiekkel magunk sem vagyunk megelégedve.

A szatmáriak úgy könnyítettek a nehéz dolgon, hogy a szabályzat C) c) pontjába ezt iktatták be: „a tantervet, melyet az igazgatótanár tartozik készíteni, a tanári szék átnézi, változtatja vagy módosítja és a tanügyi bizottság elé terjeszti.” Egyáltalában nem gondolkoznak ezek a derék tanügybarátok úgy, a hogy te felteszed felőlök. Olyat talán az alföldi kisebb iskolák fentartói sem gondolnak. Egyébiránt a gondolatokat isten tudja. A tény az, hogy tantervöket a szatmáriak is, épen mint a főtiszteletű egyházkerület, a tanári karral készítették.

Legyen, hogy a debreczeni tanárkar illetékesebb e munkára. De ne hangsúlyozzuk ezt épen mi magunk. Legalább én nem érzem okosabbnak magamat vidéki kártársaimnál, sőt nagyon jól tudom, hogy vannak köztük, kiket magam felett óriási magasságban látok. Abban teljesen igazad van, hogy fel kell tennünk, hogy az egyházkerület, mely a tiszántúli egyházi férfiak legkiválóbbjaiból áll, illetékesebben ítélhet, mint a szatmári vagy szigetesi pártfogóság. De ennek proklamálása és érvényesítése sem minket, hanem magát a főtiszteletű egyházkerületet illeti; csak hogy erre nézve, mint épen a te nyilatkozatod mutatja, az egyházkerület is az iskolafentartó hatóságok véleményeit várja s csak azok meghallgatása után óhajtja illetékességét megállapítani és érvényesíteni.

Mig ez meg nincs, addig a szatmári tanügybarát, ha gymnásiuma felett itélni akar, nem ezt vagy azt a belrendtartást, nem ezt vagy azt az értesítőt nézi; hanem azt

kérdezi meg a fiától: „Fiam! nem buktál meg a kathólikusoknál? kaptál konviktust Debreczenben? megtartottad osztályzatodat Patakon, Szigeten vagy a Szepességen stb?“ Ha aztán a fiu azt feleli, s bizonyítványával is igazolja, hogy nem tapasztalt semmi hátramaradást és nem érezte magát hasonló osztályzatu társaihoz képest gyengébbnek más iskolákban a többiekénél: az apa csendesén megnyugszik és azt mondja: „elég jó hát ez a mi iskolánk.“ Ha pedig hátramaradásra vall a fiu bizonyítványa, vagy a tanterv egyenlőtlensége miatt valahol kifogás alá találják venni: bejelenti a tanügyi bizottságnak, s a derék elnök a tanárkarral egyetértve intézkedik, hogy ilyen panaszokra az iskola szervezete miatt alapos okok ne lehessenek. Ez ugyan a jelenkori magasabb felfogáshoz képest igen egyszerű eljárásnak látszik; hanem hát a régi közmondás azt tartja: Parva sapientia regitur mundus.“ Így áll a dolog jelen stádiumában. Hogy jövőre nézve másképen legyen: azon épen most készülnek egyházunk nagyjai munkálkodni. A szatmáriak bizonynyal velünk együtt kívánják, hogy a jó Isten segítse őket. Sőt hála Istennek s a te üdvös kezdeményednek, nekünk is jutott e munkában egy kis feladat: *előkészíteni az egyesülést — társulati uton*; összekötni az egymás iránti bizalom és szeretet kötelékével az iskolákat, azokat — a te hasonlatod szerint — külön-külön talán gyenge „*czirokszállakat*.“ Ezt az eljárást te tanácsoltad. Egy kis ága már meg is volna kötve a „*seprűnek*.“ A hódmezővásárhelyiekkel szívvvel, lélekkel egyesültünk. Jövőre, ha az Isten éltet, megkötjük a seprű másik ágát Szatmárral; aztán a harmadikat Szigettel s tovább. De hogyha még most ezt a gyenge kis seprűszálat arra akarjuk felhasználni, hogy a házuk előtti szemetet sepergetve, a port egymás szemébe hányjuk: félő, hogy ez a gyenge ág eltörik s ellenségeink, kik, jól tudod, hogy nagy számmal vannak, jót nevetnek magokban rajtunk.

Végezetre még egyet mondok. Nagyon szeretjük hangoztatni s csakugyan úgy is áll a dolog, hogy Debreczen az egyházkerület központja és arra van hivatva, hogy az összes magyar ref. egyház központja legyen. Megvan erre Debreczennek minden igénye, jogosultsága, sőt kelléke is; csak egy nagy baj van: nincs meg benne a kellő *központi vonzó erő*. Miért, miért nem? de azt mondják és több körülmény mutatja, hogy nincs meg. A természet törvénye szerint, pedig e nélkül nem lehetséges erős középpont. Neked, szerintem, sok oldalú jeles tudományos képzettségednél, kitünő kormányzói képességednél és hivatali állásodnál fogva az a missiód, hogy e szükséges *vis centripeta* erő hatására munkálkodjál. Kétségkívül érezed is te e feladat nagy fontosságát. És épen ezért nagyon sajnálnám, ha távolabb vidéki kartársaink, — kik veled közelebbről nem érintkezve, nemes hévvel, meleg lelkesedéssel s tiszta szándékkal tele jó szívedet nem ismerik, — erélyes, de (bocsáss meg!) nagyon is éles nyilatkozataidat oda magyaráznák, hogy a *vis centripugát* neveled.

Gergely Károly.

A mi református középiskolánk.

(Harmadik közlemény.)*

Nem ringatom magam legkevésbé sem csalódásban a felől, hogy e cikkeim hangja igen sok ember által czélt

*) A második közlemény utolsó mondatát némelyek a vásárhelyi, szigeti és szatmári iskolákra vonatkoztatták, mintha t. i. én azokra

tévesztettnek, a tapintatosságnak meg nem felelőnek, sőt egyeseken gorombának fog találtatni. De a kik ítéletet mondanak e cikksorozat felett, arra kérem őket, gondolják meg először azt, igaz-e az, a mit én itt ez iskolákról elmondok? s ha úgy találják, hogy igaz, s valószínűleg úgy fogják találni, az is megérdemli egy kissé a gondolkozást, hogy ha az ötvenes évek végén s a hatvanasok elején, mikor a vidéki iskolák nagy része újra életre kelt, nem lettünk volna olyan nagyon kiméletesek és tapintatosak, hogy hagyjunk mindent történni, a hogy történt, csak hogy valami kellemetlenséget ne mondjunk egymásnak, ha akkor akadt volna köztünk egy goromba ember, a ki megmondta volna szemünkbe, hogy nem a csáki szalmája az a középiskolai tanügy, hogy azt boldog-boldogtalan huzgálja, a merre jónak látja: vajjon bele jutottunk volna-e ebbe a paradicsomi állapotba, hol már azt sem tudjuk a legjobb akarattal sem, merről álljunk neki a javítás munkájának?

A jelenleg általánosan elfogadott egyházkormányzati elvek mellett — melyek szerint a superintendenciának minden fontosabb ügyet előbb a traktusokhoz kell véleményezés végett leküldeni — az egyházkerület szigort nem fejthet ki, vagy legalább nem tud kifejtetni. Érintettem már, mi lett a szervezeti javaslat sorsa. 12 iskola-fentartó hatóság közül 7 teljes másfél éven keresztül nem ért rá egy fél ívnyi munkálatra véleményt mondani. Az egyházkerület sürgeti őket s ők jónak látják rá sem hallgatni a sürgetésre. S e fél-szeg viszonyból mi fejlik ki? A superintendencia védelmezi isk. autonomiáját az állammal szemben, tehát kivonja a területén levő felekezeti — vagy magukat annak mondó — iskolákat az állami felügyelet alól. De ez iskolák legnagyobb része meg az egyházi felsőbb hatóságok felügyelete alól vonja ki magát, tehát tulajdonkép ezeknek a helyi iskolaszéken felül előjáróságuk nincs. A superintendencia saját tekintélyével védelmezi őket az állami felügyelettel szemben, úgy szólva jótállást vállal érettök, a nélkül, hogy bele szólhatna ez iskolák vezetésébe.

Már magából abból, hogy ez iskolák az egész magyar államra kiterjedő nyilvánossági joggal bírnak, kétségbevonhatatlanul következik a felsőbb felügyelet, illetőleg valami felsőbb egységbe beolvadás szükséges volta. Abból pedig, hogy a nyilvánossági jogot, mint felekezeti iskolák, úgy szólva az egyházkerületek által érettök — habár hallgatag — elvállalt jótállás folytán élvezik, az következik, hogy ez iskolák azon nagy egésznek kiegészítő részei tartoznak lenni, melyet magyar ref. egyháznak neveznek, tehát szorosan alkalmazkodniok kell bizonyos irányhoz, melyet a ref. egyház, vagy annak létező legfőbb hatósága, mint szabályozót megállapít, egyszóval következik az egyházkerület felügyeleti és rendelkezési joga.

mondtam volna, hogy be kell tiltani a közjó érdekében mind a hármat. Ott három képzelt gymnáziumról van szó, mi abból is világos, hogy az ott mondottakat — tudtommal — egyetlen egy létező gymnáziumról sem lehet elmondani Magyarországon; annál fogva én nem is czélozhattam egyik gymnáziumra sem a fentebb említettek közül. Ezt szükségesnek tartottam a származható félreértések elkerülése végett kijelenteni.

Mint szintén kijelentem — többek óhajására — azt is, mi különben abból, hogy e cikkek saját nevem alatt látnak világot, szintén nyilvánvaló, hogy a jelen cikksorozatban a helybeli tanárkar vagy tanári testület tagjainak minden befolyása nélkül, egyedül saját egyéni nézeteimet adom elő.

B. Gy.

Ha azt mondaná ez okoskodásra valaki, hogy hiszen nem a tiszántuli reformátusok x . . . i gymnáziuma, hanem az x . . . i ref. egyház gymnáziuma kapta meg a nyilvánossági jogot, e közt pedig nagy különbség van: én ezt teljes készséggel elismerem. Csak hogy vigyük tovább csak a következtetést. Ha az x . . . i egyház ugy folyamodott volna nyilvánossági jogért, hogy lett volna bátorsága bele tenni folyamodványába, hogy én pedig a tanterv, rendtartás megállapítása tekintetében nem fogom magam a superintendia megállapodásaihoz tartani, az esperestet törvényes felügyelőmnak nem tekintem, hanem csak a helyi isk. szék által fogom iskolámat kormányoztatni: ha megkapta volna is a nyilvánossági jogot, megkapta volna ugy, hogy azt mondta volna az állam: te pedig x . . . i iskola az állami iskolák tantervét s rendtartását fogod követni, felügyelni pedig majd fog rád a kerületi főigazgató.

Nem lehet megegyezni, hogy ezek az iskolák, nem mint az x . . . i vagy y . . . egyház iskolái, hanem mint a ref. egyház x . . . i vagy y . . . i iskolái kapták a nyilvánossági jogot, azon elővélemény alapján, hogy ők a felsőbb egyházi hatóságok kormányzata alatt állanak.

S kérdelem, mi jó van most már abban, hogy mikor ezt mindnyájan tudjuk, tehát tudjuk, hogy az itt elmondottak ellenére kifejtett jelenlegi állapot jogi alapja az *abusus*, akkor óvakodunk kellemetlenséget mondani egymásnak, a helyett, hogy felvilágosítjuk azokat, kiket talán a helyi érdek tulságos ápolása félre vezetett, ha egy kicsit erősebb szóval is, hogy barátim, önnön magatoknak tesztek kárt, mikor a jelenlegi állapotokat védelmezték. Vagy az állami hoz, vagy az egyházhoz okvetlen csatlakoznotok kell, ha fenn akartok maradni. De ha nem kellene is, lássátok, az ország fővárosát kivéve, alig van, vagy tán nincs is oly hely, hol egyházunk annyi értelmi erővel és szakműveltséggel rendelkezne, mennyi a középiskola-ügy független vezetésére szükséges. Válogassátok össze az egész ország, vagy mig az lehetne egyh. kerület reformátusainak színét javát s bizátok azokra, hogy a legfőbb, elvi fontosságú dolgokat azok állapítsák meg. Ti aztán a magatok körében, felsőbb felügyelet mellett működhetek, de csak a kisebb fontosságú dolgokban függetlenül, iskolátok felvirágoztatásáért. Az egyházkerületet pedig felhivnánk nyíltan arra, hogy mindazon iskolától, mely a leglényegesebb dolgokban rendelkezéséhez nem alkalmazkodik, vonja meg továbbra az állammal szemben eddig teljesített jótállást. Mondja ki, hogy az nem ref. felekezeti iskola, hanem az x . . . i egyház magán intézete s mint ilyen, — mely t. i. egyházi felsőbb hatóságot el nem ismer, az állammal szemben a testületek és magánosak által fentartott intézetekkel esik egy sorba. Igy azt hiszem egy csapással véget lehet vetni minden zűlétségnek s lesz jövőre rend, lesznek céljoknak megfelelő középiskoláink.

De a tapintatos, szelid bánásmódnak — véleményem szerint — elmúlt az ideje. Még ha az egyházkerületek s egyetemes tanügyi bizottság észrevételezései után elfogadják is a konvent Molnár A. szabályzatát, mikor lesz még az testté? S életbe léptetésével ép ott leszünk, a hol saját szervezési javaslatunkkal vagyunk. Addig előkerül a közép iskolai törvény s én azt hiszem, hogy az, abban a mértékben lesz autonómiánkkal szemben szigorúbb, a mily mérték-

ben rendezetlen lesz iskola ügyünk. De meg hát hogy is kívánhatnók, hogy az állami törvény biztosítsa a jelen állapotok fentmaradhatását? hogy állhatna elő a superintendia követelni magának az isk. ügyben azon rendelkezési jogot, melyet érvényesíteni nem tudna? hogy vállalhatna továbbra is jótállást azon iskolákért, melyek őt semmibe sem veszik?

Nem habozom kimondani, hogy a prot. iskolai autonomia további fentmaradhatásának nem az állam részéről az autonomia ellen török, hanem azok a legnagyobb ellenségei, a kik a prot. iskolák fogyatkozásait elhallgatva vagy éppen takargatva s tagadva, lehetetlenülé teszik azok pótlását; azok az autonomia legnagyobb ellenségei, kik bármikből gátolják a prot. iskolák rendszeres szervezését, ápolják a széthúzást, lehetővé teszik a botlásokat s így — bár közvetve — oda hatnak, hogy a prot. iskolák, melyek tanárkaránál pedig buzgóbbat, igyekezőbbet, jobbhiszeműt nem találhatni az országban, de a mely nem képes a legnagyobb erőfeszítéssel sem helyre ütni a szervezetlenségből származó minden bajt, — e prot. iskolák, mondom, melyekért annyit áldoz kicsiny és nagy, apródonként elveszítsek hitelüket s a gunynak legyenek czéltáblái. — Valóban elmondhatják a mi ref. iskoláink: „Csak barátaim egy részétől ments meg uram isten! az ellenségeimmel majd elboldogulok.“

De talán ideje is lesz már e sok általánosság után a tiszántuli ref. középiskolák egyenkénti ismertetésére térnem.

Mint mondom, a tiszántuli ref. egyh. kerületben, ha a h.-szoboszlói és n.-szalontai polgári iskolával kapcsolatos gymnáziumot is beszámítjuk, 13. ref. középiskola van. Betűrendszerint **Békés** következik legelől.

Az évi értésítő szerint a békési ref. egyháznak VI. osztályu realgymnáziuma van. E realgymnázium is azok közé tartozik, melyet kizárólag a békési ref. egyház kormányoz.

A közbirtokosság 1859-ben 461 hold földet adott, a Kázmányban 300-at, s az u. n. Varga hosszát, 161 hold vizjárta földet — a ref. egyház kezébe alreál isk.alapjául, ugy, hogy a kormányzás joga legyen az egyházé, de viszont tartozzék helyiséget adni s két tanárt fizetni. Reáliskola nem lett, hanem lett helyette VI. osztályú realgymnázium. Ma már az egyház két tanár helyett csak egyet fizet, a többi kiadást az isk. alap teljesíti. Ennélfogva az iskolának évenként deficitje van; a hiány az eddig gyűjtött tőkéből fedeztetik. — 1878-ban mintegy 6800 frtnyi tőkéje volt az iskolának. Földje mintegy 4600 frt jövedelmet hozott, de mint hogy az 1878/9. évben az összes bevétel csak 5768 frt volt 6271 frt kiadás ellen: deficit maradt mintegy 500 frt.

Tanszergyűjtemény felettébb szerény. A természetiek tára teljességgel nem dicséri a felügyelő tanárt, mert borzasztóan elhagyatott állapotban van. Könyvtára mintegy 140 frtot fordítanak évenként.

A VI. osztályban 5 rendes és 1 segédtanár tanította a rendes tantárgyakat, mindegyik heti 25—26 órán. Hogy ez intézet realgymnáziumi minősége miben áll? azt a közölt tantervből bajos kivenni. Talán a mathezisnek juttatott, kellenél nagyobb óraszámban?!

A tanulók száma: 142 nyilvános és 4 magán. Református 58. A tanulók közül békési illetőségűek összesen

87-en, mind tandijmentesek; — vidéki növendékek tan- és könyvtárdij fejében 9 frt 20 krt fizetnek egy évre.

A **böszörményi** gymnázium VI. osztályának 99 növendékét 3 tanár tanította 3 tanteremben. — Szinte megáll az ember esze, ha el akarja gondolni, mily erőfeszítésbe kerülhet egy embernek, egy szobában 2 gymnáziumi osztály tanítványait s tantárgyait jól tanítani? s hogy bir egy tanár hetenként 48—58 órát kitartani? Mint szintén megfoghatatlannak látszik az is, hogyha az iskolának sem ingó, sem ingatlan vagyona nincs, miért erőlködik az egyház egy magában fentartani egy oly intézetet, melyre tulajdonképen szükség nincs, mert mellette két, ép olyan néptelen középiskola áll még fenn, Szoboszlón és Nánáson miért nem iparkodnak inkább e háromból egy kellőleg szervezett, erős középiskolát hozni létre? mert hiszen arra, hogy iskoláját kellő rendbe hozza, Böszörménynek úgy látszik, pénze nincs, most is — vajjon elmondjam-e — az igazgatónak, ki az igazgatóság mellett 2 osztályt vezet, évi fizetése 650, azaz hatszázötven forint, a másik két rendes tanáré meg együtt 1150 frt, a mennyinek az egyikének kellene legalább is lenni.

Különben az intézetnek van könyvtára, van 15 darab természettani eszköze — megvannak Bopp természettani fali táblái, — van 200 db. ásványa, 3 földgömbje, telluriuma, planetariuma, mintegy 35 db fali és kézi térképe. Tanszerekre évi átalány megállapítva nincs.

A **debreczeni** gymnáziumról szólni én nem vagyok illetékes. Majd elmondja más — s mondja is el — a mi megjegyzése van e gymnáziumra.

A **karczagi** ref. egyház 4 osztályu gymnáziuma — az évi értesítő szerint — „*egyedül* a karczagi ref. egyház kormányzó-testületének, a helybeli ref. egyháztanácsnak hatósága alatt áll.“ Az egyháztanács azonban 1879. márt. 23-iki 41. számú határozata szerint szívesen üdvözli a többször említett szervezési javaslatot, „mely főfő tényező lehet gymnáziumi oktatásügyünk, s ez által nemcsak felekezeti, de általános nemzeti közművelődésünk óhajtott előhaladásában, az eddigi, sok tekintetben hátrányos különféleségek helyett, a gymn. oktatás és rendtartásba nagyobb egységet hozand létre.“ stb.

Régebben a debreczeni főiskolából vitt két-három éves rektorok vezették a VI. osztályu gymnáziumot és a *debreczeni schema* szerint 1850-ig, a midőn a gymn. megszűnt. — 1856-tól, a mikor a középiskola újra éledt, egész 1876-ig ingadozott az iskola jelleme reáliskola, gymnázium, reálgymnázium és polgáriiskolával kapcsolatos gymnázium közt, míg végre döntött az a dolog, hogy 1876 óta nem gymnáziumi irányban tanítani szándékolt növendék egy sem akadt. „S jelenleg a karczagi középtanoda annyiban nevezhető *reál-gymnáziumnak*, a mennyiben a reáltantárgyak benne több órán, és így nagyobb súlylyal taníttatnak, mint a tisztán gymnáziumokban.“

A négy osztályban a rendes tantárgyakat 4 tanár tanítja, adván mindegyik a téli félévben 26, a nyáriban 30 órát hetenként. A tanterv természetesen nem egyezik a debreczenivel. Van valamilyes könyvtár, — a térképeket kivéve — igen csekély tanszergyűjtemény, szintén igen csekély tanári fizetés t. i. 600 frt, az igazgatónak, kinek hatásköre kiterjed az elemi iskolákra is, van mintegy 780 frtra menő fizetése. Különben az intézetnek van mintegy 24,570 frtnyi

tőkepénze, az ennek kamataiból s az iskola más bevételeiből nem fedezhető kiadásokat az egyház fedezi. Összes kiadás 2400 frt készpénz, 55 köből buza és 25 köből árpa.

A négy osztályba összesen 87 tanuló iratta be magát, ebből nyilvános 77, magántanuló 10, református 42. — Évi tandij 5 frt; a karczagi ref. egyház tagjainak gyermekei tandijat nem fizetnek.

A **kisujszállási** VI. osztályu gymnázium „kormányzását — az értesítő szerint — a fentartó kisujszállási egyháztanács az önközléből választott iskola-bizottság által gyakorolja.“ Különben az említett szervezési javaslatot a kisujszállási egyháztanács 1879. ápril 6-iki 57-ik számú végzése szerint „szívélyesen üdvözli“ s maga az iskola, tanterv és rendtartás tekintetében igyekszik alkalmazkodni a debreczenihez.

A VI. osztályba járó 90 nyilvános tanulót (kikhez még 2 magántanuló csatlakozott) 4 rendes és egy segédtanár tanította. Ezekon kívül volt még rajz-, torna- és énektanár. A rendes tanárok heti óraszámja 26—28, s még így is össze kellett fogni a III. és IV-ik osztályt a földrajz és történelemre, az V. és VI-ikat a földrajzra, hacsak a többi tantárgyak óraszámait meg nem akarták rövidíteni. A 92 tanuló közül 66 volt református és 58 volt helybeli.

A gyűjtemények, bár aránylag most is elég tisztességeknek mondhatók, rövid időn egészen jó karba lesznek hozhatók, a mennyiben gyarapításukra évenként 200 frt van utalványozva.

A rendes tanárok fizetése 700, a segédtanáré 600 frt. Feltűnő ez iskolánál az, hogy midőn 1853-ban az eddigi rektorság megszüntetettvén, az iskola az Entwurf szerint 4 osztályu gymnáziummá szerveztetett, a négy osztályba 6 tanár állíttatott. A közbirtokosság t. i. 1855-ben 42,000 frtnyi alapítványt tett, illetőleg bocsátott az egyház rendelkezése alá. A város is alapított egy tanári állomást, az *egyház pedig kettőt*. Ma a gymnázium 6 osztályu és mégis kevesebb tanár van benne, mint volt a 4 osztályban, pedig az alaptőke ma is meg van, sőt már 42,575 frtra nőtt, a város is fizeti ma is egy tanár részére a 630 frtot évenként, a tanárok fizetése sem nőtt, mindössze is csak 70 frttal. Ugy látszik tehát, hogy az egyház beszüntette az általa alapított két tanszék fizetését, gondolván, hogy azt inkább két új gymn. osztály felállításával egyenlíti ki. — Ma az összes kiadás a fűtés és reperáczióon kívül 3833 frtra megy. Ebből fedez a tőke-kamat per 6% kamatja 2550 frtot, a tandij 500-at, a város 630-at, úgy hogy az egyházra az általa alapított 2 tanszék fizetése fejében 1260 frt helyett mintegy 150 frt marad.

Mindezt azért hoztam fel, hogy kitűnjék az anyagilag szerencsés helyzet, melyben a kisujszállási iskola van. Mihelyst az egyház ismét teljesíteni fogja az ötvenes években magára vállalt kötelességet, a kisujszállási iskola a legtisztességesebben berendezhető lesz.

Makón szintén a rektorok taníttatták az elemi iskolát végzett növendékeket a gymn. tantárgyakra, hol több, hol kevesebb osztályon át, a rektorok egyéniségéhez képest. — 1851-ben a makói iskola 4 osztályu magángymnáziummá lett, egyetlen tanár vezetése alatt. Most az egyház a város által támogatva tartja fen a 4 osztályu gymnáziumot, melynek „kormányja tekintettel arra, hogy annak fentartásához a városi pénztár évi 3000 frt segedelemmel járul, felerészben a

városi képviselő testület, felerészben pedig a ref. egyház-tanács kebeléből választott *igazgató-testület* kezeibe van letéve. Ez iskola főtiszt. és ngos püspök ur közbenjárása folytán 1876. jan. 31-én nyilvánossági jogot nyert a közoktatási minisztériumtól.

Miután az egyház és város közt kötött egyezségben is mindenütt gymnáziumról van szó és nem valami újabb találmányu szörnyetegről, bajos volna indokolni, miért kell a makói gymnázium tantervének olyan csudálatosnak lenni, a minő? De meg a tanterv 3 év alatt oly roppant, semmi által nem igazolható ingadozásra mutat, mely méltán aggodalmat támaszthat azokban, kiket ez iskola sorsa komolyan érdekel.

Különben a négy osztályt négy rendes tanár vezeti, mindegyik adván hetenként 23—24 órát; van még ezenkívül egy segédtanár, ki a könyvvitelt és váltóismét tanítja — risum teneatis — a nyilvános algymnázium III-ik és IV-ik osztályában heti 4 órán. A tornászatra van két tanár, az énekekre egy, rajz és szépíráásra megint egy s még négy felekezet vallástanára. A rendes tanárnak fizetése 900 frt.

A gyűjtemények tisztességesen gyarapodnak.

A négy osztályban 154 nyilvános és 6 magántanuló iratta be magát, ezek közül 30 volt református és 92 róm. katolikus. A vidékről ment 93, tehát makói volt 67.

A h-nánási gymnáziumban — miként Bösörményben — három tanár vállal nyomja hat gymn. osztály tanítása. A tanerőket tekintve, úgy látszik egy század a nélkül lebbent el a nánási iskola felett, hogy nyomot hagyott volna maga után. 1778-ban már volt a rektor mellett egy korrektor, ki a deklinistákat és konjugistákat — első és 2-ik osztálybelieket — tanította és így, minthogy hol a páros 4 és 6, hol a páratlan számú 3 és 5 osztályok nem voltak meg, a rektor is két osztályt vezetett. Ma is két osztály vezetése esik egy tanárra Nánáson, pedig bizony 1778. óta a gymn. tantárgyak legalább is megháromszorozódtak. Ugy látszik, azt teszik fel Nánáson a tanárról, hogy sub pondere crescit palma, minél többet rakunk rá, annál többet bir.

A tanárkar jobb sorsra méltó igyekezet és buzgalommal küzd helyzete bajai ellen azért a 650 frt fizetésért, a mi bizony egy művelt családapa legszerényebb igényeinek kielégítésére is kevés. A tanterv egyezik a debreczenivel, de az iskolának semmi néven nevezendő gyűjteménye nincs, mert a mi van, az nem nevezhető gyűjteménynek. Tanszerekre évenként 30, mondd harmincz forint fordítatik. A hatosztályu gymnázium összes kiadása nem megy 2100 frtra. Ily hallatlan olcsó Nánáson a tudomány.

Pedig ez iskola nem volna szegény. A nánási birto-kosság 1858. és 1862-ben 945 holdnyi földbirtokot adott az egyháznak „iskolai s különösen és főképen gymnáziumi nevelés alapjául.“ Aligha csalódom, ha a földbirtok jövedelmét 8000 frtra teszem. Ebből tisztességesen be lehetne rendezkedni. De úgy látszik e földbirtok jövedelme eddig legnagyobb mértékben az elemi iskolákra költetett. Ez pedig nincs rendén, ha úgy szól az adományozás, a mint azt fentebb idéztem.

Valószínű egyébiránt, hogy a nánási egyház elemi iskoláit immár rendbe hozva, jövőre, ha nem áldozik is gymnáziumáért, legalább az azt jogosan illető jövedelmet annak

javára, céljaira fogja felhasználni s véget vet a jelenlegi szomorú állapotnak, mely egyebet nem, hanem csak botránkozást szülhet; vagy pedig egyszerűen visszalép a gymnázium fentartásától.

A gymnázium népessége különben szerfelett csekély, a VI-ik osztályt 2, az 5-iket szintén 2 tanuló végezte a mult évben, az egész VI oszt. gymnáziumba összesen 58 tanuló iratta be magát, ebből is elment évközben 9. Az év végére maradt 49 tanuló közül 44 volt református.

Mint specialitást felemlitem még a nánási iskoláról, hogy annak „igazgató tanára sem állandó, sem változó nincs, az e címen az iskolához érkezett hivatalos levelek, püspöki rendeletek az egyháztanács elnöksége által vétetnek kézhez s általa jutnak a tanárok tudomására.“*)

(Folyt. köv.)

Békési Gyula.

Nyílt levél a szerkesztőhöz.

Magán uton értesültem, hogy a magyarországi prot. egylet ötös bizottsága a magyar protestáns egyháztörténelem különleges felkarolása által akar szép czég alatt újra meg-elevenedni, mikor már azt hittük, hogy nyugszik babérajain s a zsinati egyesülés magasztos eszméje elé akadályokat nem gördít. Amaz egylet éveken át rendszeresen ostromolta szentegyházunk alaptanait, és így sok hű kebelben zavart, nyugtalanságot keltett. Ez egylet ujramozgása megújítja a sebeket és komoly aggályokat támaszt. E hó 24-én Budapestben oly gyűlés terveltetik a prot. egylet bizottsága által, mely a prot. egylet aegise alatt új irodalmi vállalatot akari kezdeményezni. — Az irodalmi czél t. i. egyháztörténelm egyedrajzok megírása és kiadása szép dolog; de hogy e czél eléressék, a választott ut, legalább szeréntem nem üdvös és nem egységesítő. Elvből nem munkálkodhatik sok ember amaz egylet lobogója alatt. — Talán az olvasó közönség is meg fog oszlani, mert az elvek nem tűrnek ekkletikuszszerű összeolvasztást.

Jelen nyílt levelemben annak akarok kifejezést adni, hogy ám alakuljon magyar prot. történelmi egylet vagy társulat, de a teljesebb sikerre nézve okvetetlenül üdvösebb lesz, ha a protestáns egylettel annak semmi köze nem leend, hanem teljesen és minden tekintetben önállóan működik. Azt nézzük, a mi egyesít nem pedig azt, a mi szétválaszt, a protestáns egyletnek, fájdalom, a neve is megosztó, szétválasztó természetű.

Debreczen, 1879. nov. 15.

Balogh Ferencz th. tanár.

*) Én Békési Gyula barátom cikkét minden észrevétel tétele nélkül kívántam közé tenni, óhajtván, hogy a most különösen napirenden levő gymnáziumi tanügy rendezése s ezzel érintkező minden kérdések felett, lehető nyíltan és elfogulatlanul adják elő nézeteiket mindazon ügyavatottak, kik azokhoz szólni magokat indítatva érzik. A netalán kifejlendett vita bevégeztével némely pontra nézve magam is akartam nyilatkozni s fogok is nyilatkozni. Egyelőre is kijelentem azonban azt, hogy a mennyire nem kedvelem az ugynevezett „amabilis confusio“-t, mint a presbyteri magasztos elvek feltétlen tisztelője az egyházkor-mányszatunkkal homlokegyenest ellenkező centralizációt, mely a tagok szabad mozgását gátolja, a lelkesedést lohasztja, a tényleges viszonyok postulatumait tekintet nélkül hagyja, veszélyesnek s minden áron meg-akadályozandónak tartom.

J o ó István.

A vasárnapot megszentelő helvét-társaság keletkezése, első működése és fejlődése.

(Folytatás.)

HARMADIK SZAKASZ.

A műnek Genfben és Helvéciában való fejlődéséről s jövőjéről.

Az előadott tények — mond az író — valóban csekélyek, szemben a bennünket környező társadalmi baj nagyságával. De Isten segedelmével, erőtlenségünk mellett is, reményljük a fokenkénti előhaladást. Legalább a fellépésünket környező bátorítások és a mű fontosságának és az annak alapul szolgáló elvek keresztyéni és gyakorlati igazságának mind inkább élénkebb érzése felhatalmaznak annak hívására, hogy az tért nyerend. A mint a kérdés jobban át lesz értve, az előítéletek, melyekkel az a közönségnél és sok míveltebb embereknél is találkozunk, el fognak enyészni.

Ha megengedhető, hogy körültünk némi kedvezőbb hangulatokra mutassunk, nem titkolhatjuk el magunktól, hogy még sok tenni valónk van. Mert ennyi ellenkező befolyások között a lelkiismeret hamar elaluszik. És ide kell főképp hatni, nem csupán az által, hogy a hanyagság s példa rossz befolyására figyelmeztessünk, hanem hogy állítsuk vissza az isteni dolgok iránti ízlést és terjeszszük a szent nap alkalmazását illető gyakorlati s üdvös tanácsokat.

Ohajtunk megmaradni azon eljárásunk mellett is, mely a nélkül, hogy egyenes összeköttetésben lenne a vasárnap megszentelésével, mégis nem kevésbé vezet kitűzött célunkhoz s rendeltetéséhez az, hogy a munkások s minden rendű alkalmazottak sorsát javítsa.

Ily célú tűzni ki, nem annyi-e, mint az erkölcsök javítását tartani szem előtt? — Nem annyi-e, mint emelni a családi életet s egyenesen előkészíteni a lelki megújulást?

De, ha a mű Genfben igénybe veszi is társaságunk minden gondját s egész kitartását, mégis hiányos lenne az, ha határainkon túl terjeszkedni nem törekednék. — Hiszen minden hasznos és keresztyén vállalat természete az, hogy terjeszsze befolyását, missiószerűvé váljék.

A vallásos élet hanyatlása mellett, a bajnak fő okát a szomszéd tartományokban kell keresni, melyek a vasárnap megszentelésétől egészen elidegenedett népséget bocsátanak hozzánk. Ha tehát a baj kívülről jött, törekedjünk azt kívül legyőzni, ha ugyan ez nem túlmerész vállalat.

Mindenek előtt, e lébb mint saját határainkon túl megpróbálni mernők, törekszünk azt helvét polgártársaink irányában megkísérteni felszólítván őket, hogy az okosság által kijelölt minden eszközök által igyekezzenek magok között új kántoni választmányokat alakítani — Talán ez később eljuttathatna gondolatunk megvalósításához: a vasárnapot megszentelő helvét társaság alakításához.

De miért is korlátoznánk munka-terünket? Elveink, melyek távol állanának a szertartásos szombatoskodástól s jellemünk épen úgy keresztyéni, mint gyakorlati, egyedül csak üdvösek lehetnek a lélekre nézve, és céljok levén az Urnapjának szabadságban való megszentelése, sok előítéleteket és félelmet, melyek még e kérdéshez kötvék, elenyésztethetnek.

Mindezek mellett — induljon bár a mozgalom innen vagy másunnan — legalább reményljük, hogy ez isteni intézés, mely mint egy méltóságos folyam ment át a világ-

korokon, mely a keresztyén korszak alatt oly különböző változásokon keresztül magát fentartotta, a szellem ihletése alatt előhaladni fog, azon mérvben, a mint a kegyelet uralma a törvény uralmának helyét elfoglalja és a mint Megváltónk országa tért nyerend a szivben és a földön. — De mennyi harczot szül ez! és valóban helyén van a kérdés: valóban elégségesek vagyunk mi ezen munkára, még azon szűkebbkörű dologban is, mely különösebben ránk tartozik?

Vajha azért megérthetnék a keresztyének annak egész fontosságát, vajha egyesülnének velünk az ezen missiókban való részvételre. Mily sok testi és szellemi áldást gyümölcsozne az!

Azonban még nem elég csak megjelölni a célt, az annak elérésére szükséges eszközök kimutatása nélkül. Hanem legyen szabad elébb a modern civilizációból folyó két bajra figyelmeztetnem, melyek súlyossága senki figyelmét ki nem kerülheti.

S ez elsőben az inkább saját érdekeket féltő s gyors haszonra vágyó, mint az általuk alkalmazott munkás osztályok jóllétére néző nagy iparos társulatok ödöklő befolyása. Valóban bármily termékeny legyen is eredményeiben a társulási elv által kifejtett ipari hatalom, nem von-e az maga után oly veszélyt, mely a miénket foglalkoztató nézpontból nagyon megérdemli a rámutatást.

Másodsor ez az ugynevezett keresztyén kormányok befolyása, melyek, kevésbé törődve a vasárnapi nyugalommal s az általuk kormányzottak erkölcsi javával, eltűrik vagy felbátorítják vasárnapon a nem elkerülhetetlen munkákat, a katonai csapatok szemléit vagy nagyobb összevonulását, a választási munkálatokat és a legzajosabb nemű ünnepélyeket és mulatozásokat.

Mindenik olyan, a mely ellen szükség munkálnunk.

Ami a társulatokat illeti, ki lehetne nekik mutatni, hogy az őket vezető s hajtó érdekek együttesek az általuk alkalmazott munkások érdekével. Sőt ha úgy nem volna is, az erkölcsi és társadalmi érdek követelné minden, az ily vállalatokat vezető embertől, hogy a maga javá munkálása közben legyen részvétellel munkása iránt. — Lelkiismeretbeli dolog ez, s nem vonhatja el ez alól magát senki legdrágább érdekei veszélye nélkül.

Különösen a vasuti társulatoknak, az általuk szerzett hatalom s az általuk gyakorolt egyed-árusággal, nincs-e egész érdekekben, hogy alkalmazottaikat az erkölcsiség színvonalán fentartsák, de a mit ők csupán az istenitizsletben való részvételtől és a heti, legalább időszakos nyugalomból merithetnek, mely a test egészségének kedvez s megengedi a családi örömeik élvezését?

A részvényesek önzése s a többség zsarnoksága mehetne tehát annyira, hogy megöljék alárendeltjeik testét és lelkét, követelve tőlök oly kényszerített és folytonos munkát, mely őket a természeti és erkölcsi rugékonyságtól megfosztja, melyhez a gondviselés minden embernek az emberiség kezdetekor jogot biztosított. — Jaj nekik, ha erre nem figyelnek; mert a visszaéléseket és elnyomásokat mindig gyanus visszahatások követik.

Az a kimagyarázhatatlan elégületlenség, a munkásoknak rendetlen magukviselete, az alkalmazottak hűtlensége, azok a postai megdöbentő sikkasztások, a vasárnap ezen

járulékai, ezek a bennünket gyakran meglepő lázongások vajjon nem-e folytonos s Istennélküli munkában, ezen társadalmi igazságtalanságban, ezen a munkások és főnökök között rosszul csinált szerződésben gyökeredzik-e?

Elgyengítvén a munkás testét és megfosztván őt törvényes nyugalmától, eltávolítva lelkét a teremtőtől: ez nem egyéb mint vetés a részegesség, lopás és dobzódás részére, toborzás a tömlőczők, fegyházak, talán a vesztőhely számára.

Könyves János.

(Folyt. köv.)

BELFÖLD.

Felhívás a szegedi ref. és evang. egyházak érdekében.

A szegedi két protestáns egyház-község az árvíz következtében köztudomás szerint nagy kárt szenvedett. Mind a helvét vallású, mind az evangélikus egyház imaháza — s az előbbinek iskolája és tanítói lakása úgy bérháza is — összedőltek. A két hitközség, mely hiveinek csekély száma folytán szerény anyagi körülmények között van, saját erejéből nem képes magát rekonstruálni s közsegélyre van utalva.

A két egyház rekonstrukciója ügyében az illető egyház-községek részéről értesítést vettünk, mely a segélyezés egy kiváló figyelmet érdemlő részének mibenlétéről, a következőket hozza tudomásra:

A budapesti német reform. egyház derék jegyzője, Biberauer Tivadar ur, ki egyszersmind az osztrák államvaspálya társulatnál pályafőntartási főnök, a katastrofa hírére azonnal előterjesztést tett a jelzett egyház előljáróságának a szegedi testvéregyházak segélyezése tárgyában. A presbyterium, s az egyházközség kitűnő lelkésze König ur, egész lelkesedéssel karolták fel az ügyet, és a lelkész ur külföldi nagy összeköttetéseit fölhasználván, megkezdett a gyűjtés a két szegedi egyház javára.

A lelkes kezdeményezés igen szép sikert aratott a mennyiben annak folytán a földnek legtávolabbi tájairól is küldettek adományok. — E gyűjtés eddigi eredménye a következő:

A budapesti német ref. hitközség saját kebeléből befolyt 170 frt, Amerikából 1590 frt, Poroszországból 1426 frt 33 kr, Skótországból 230 frt 87 kr, Ázsiából Beirútból 56 frt 25 kr, Würtembergből 930 frt 81 kr, Bádenből 201 frt 50 kr, Schweizből 432 frt, Majnai Frankfurttól 112 frt 30 kr, Bremából 114 frt, Styriából 7 frt.

E szerint 5271 frt 6 kr gyűlt össze ez uton a két protestáns egyház segélyezésére.

Ugyancsak a budapesti német ref. egyház presbyteriuma megkereste a „Gusztáv Adolf“ együletet is, azon kéreccsel: vajjon a szegedi egyházak számíthatnának-e az egyület részéről nagyobb mérvű segélyre, mely reményt nyújthatna a két templom és parochia fölépítésére?

A „Gusztáv Adolf“ egyület kilátásba helyezte a segélyezést, habár csak föltételeesen; a mennyiben az egyület előbb tudni kívánja, hogy a két károsult protestáns egyház mily mérvben fog részesítettetni a kormányhoz befolyt külföldi könyöradományokból, továbbá az egyület arról is tájékozódást

kíván előbb szerezni, hogy a magyarhoni protestáns egyházak körében megkezdett gyűjtéseknek minő sikere lesz?

Mindaddig — így szól az egyület részéről leküldött válasz — míg a „Gusztáv Adolf“ egyület a jelzett két körülményről értesülve nem lesz, bármily nagy érdeklődéssel viseltetik is különben a két szegedi protestáns egyház jövője iránt, egyáltalában nem nyújthat segélyt, habár az ez évi segélyezési tervzetben a két szegedi prot. egyház egyenként 1000 márkával van felvéve a segélyezendők közé.

E szerint a szegedi prot. egyházak, bár mind közmívelődési, mind közerkölcsiségi szempontból kívánatos volna, hogy minél előbb építkezzenek; még csak építkezési tervkedésöket sem kezdhetik meg mindaddig, míg a főmjelzett körülmények tisztázva nem lesznek. Szükséges levén tehát hogy a hazában megindított gyűjtések eredménye mielőbb tudva legyen; a szegedi két protestáns egyház fölkéri mindazon egyházközségek, testületeket és egyeseket, a kik és a melyek a jelzett célra adakozni kívánnak, hogy kegyes adományait mielőbb beküldeni vagy legalább a gyűjtött összeg mennyiségét közölni ne terheltessenek.

Végül fölemlítjük, hogy a budapesti német reform. egyházközség előljárósága folyó évi október 31-én, mint a reformáció emlékünnepe tartott istenitisztelet alkalmával saját körében újabb gyűjtést rendezett a két szegedi prot. egyház javára.

A szegedi egyházak rekonstrukciójára fölötte üdvös volna, ha a többi hazai prot. egyházközségek is követve a budapesti kis német ref. egyházközség nemes buzgalmú példáját, valamely ünnepélyes alkalmat szintén fölhasználnának arra, hogy az elszerencsétlenül szegedi két prot. egyház javára gyűjtéseket rendeznének. — Csak ez uton lenne reménylhető, hogy azok, az újra alkotandó Szegeddel együtt és az abba beleilleszthető módon, új életre fognak kelni. A jelzett nemes példa mutatja, hogy a buzgó törekvést siker koronázza.

Adakozás

Nyiri Péter emlékére.

(Folytatás.)

Fráter Gyula szolgabíró ur (vértesi lakos) gyűjtő ivén: H.-Bagos község 6 frt; Sáránd 8 frt 22 kr, Tépe község 9 frt 71 kr, Vértess község 28 frt 27 kr, vértesi róm. kath. lakosok 4 frt 80 kr, H.-Pályl község 4 frt 20 kr, Derecske község 31 frt 40 kr, Derecskén egy névnap alkalmával többen adtak 25 frtot, Konyár község 11 frt. Kálmáncshelyi Imre konyári lelkész ur gyűjtő ivén: a konyári ref. egyház 5 frt, Kocsis János, Nagy Sándor, Oláh Mihály, Fehér István, Szoboszlai János, Fajzi Mihály, Gál István, Major János, Nánási József, Nagy József, Kiss Ferencz, Nagy András egyház tanácsosok, Tripsó János n. fitanító, Bertalan Imre leánytanító, 1—1 frtjával 14 frt, Kálmáncshelyi Imre lelkész 2 frt; — Basa Bálint h.-bagosi ref. lelkész 5 frt, Nt. Dávidházi János pocsaji lelkész s egyhm. főjegyző ur gyűjtő ivén: Dávidházi János pocsaji lelkész 5 frt, N. N. 1 frt, Kalmár János 50 kr, Simon Károly 50 kr, Szabó Pál 1 frt, Szunyogh Albert 10 frt, Szunyogh Zoltán 5 frt, Dr. Engel Ignác 1 frt, Ritókh István 1 frt, Kocsis Imre, 20 kr, Barcsa Gábor 20 kr. — Ezen összegek együtt 180 frt 30 krt tesznek. A mai napig gyűlt összesen 225 frt 30 kr, mely összeg „debreczeni takarékpénztárba“ 4% mellett kamatra betétetett.

Debreczen, 1879. November 21.

Jóó István.

RÖVID KÖZLEMÉNYEK.

Blackley W. L. angol ref. lelkész Walthamban hozzászólt a nagy társadalmi kérdéshez: a szegény ügyhöz, s az angol sajtó nagyban foglalkozik az ő tervével. Az első cikk „National insurance” czim alatt a „Nineteenth Century” nov. 21-ki számában jelent meg. Az eddigi szegény-ügyi törvény helyett egy nagy nemzeti biztosító társaságot tervel, melynek tagja lenne minden angol, bankárja maga az állam. A társaságba minden 18 éves angol besoroztatnék, s csak 3 évig fizetné tartozékát, tovább fizetni nem kell. Betegség s dologképtelenség esetében hetenként öt forint osztalékot huzandnak a tagok, 65-ik évétől fogva pedig hetenként haláláig 4 shilling nyugdíjat.

Nimesi zsinat. A „Francia Evangyéliomi Egyházak Egyesületének” 16-ik zsinata Nimesen 1879. okt. 16-tól 22-ig tartatott meg, elnökölt Fisch Gusztáv párisi ref. lelkész. A megnyitó isteniszteleten az egyházi beszédet Hollard Rogér tartotta Gal. 5. 1. felett. Megható e beszédnek azon tétele, melyet rólunk magyarokról is kiválólag fontosnak kellene tartanunk, hol nem hit, vallás, de politikai ingatag nézetek által hajtott tömeg kezdi kormányozni az egyházakat — „a Jézus Krisztus felségi főnöksége (souveraineté) az egyház szabadságának elve. E főnökség a hívő egyháztagok hitében lesz láthatóvá, innen van, hogy a hívők kormányozzák az egyházat. A Krisztus főnöksége kizárólagos. Az egyház a Krisztustól függ; ez annyit tesz, hogy az egyház független mindennemű, a hittől idegen hatalomtól, legyen az uralgó papság, legyen az állam, legyen az hitetlen tömeg, ha szinte joggal van is bekebelezve az egyházba.” — A francia ref. szabad egyház, nemcsak az állam, hanem a hitetlen tömeg beavatkozása ellen is védi függetlenségét. A zárbeszédet a nagyhirű *Pressenssé*, párisi lelkész tartotta; a templom anynyira telegyült előre, hogy a zsinat tagjai (100-nál többen) nem tudtak behatolni, tehát egy más, a methodisták templomába kellett áttenni a zárgyűlést, természetesen oda is át zarándokolt a hallgatóság, azonban jórésze künszorult.

Van szerencsém e lapok olvasó közönségével tudatni, hogy a „TÉLI UJSÁG” című, vallásos irányú olvasmányokat tartalmazó néplapot, a jövő hónapban ismét meg fogom indítani.

A „Téli Ujság”-ot a makói ref. egyház adja ki. Tiszta jövedelme — a mult évi számadás szerint 140 frt — az egyház által segélyezett árvák alaptökéjéhez csatoltatik.

A lap hetenkint szerdán jelenik meg, december, január és február hónapokban. Egyes szám ára 2 kr. Husz példányon felül tett megrendeléseknél, a portó nem számítatik.

Czélja e vállalatnak, főleg: utat törni s olvasó közönséget szerezni, egy kedvezőbb, központi helyen s egész éven át megjelenendő vallásos néplap számára, melynek szükséges voltát, úgy hiszem, érintenem is felesleges dolog.

Makón, 1879. november hó.

Csécsei Miklós, ref. lelkész.

Kérelem Barakony Kristóf Biblia-magyarázat a szószék-című munka II. (utolsó) kötete megjelenése ügyében.

Teljes tisztelettel bátorodom felkérni mindazon nagytiszteletű esperes urakat, kik fentjelzett munkára aláírási íveket kaptak, kegyeskedjenek azokat (akár kitöltve, akár nem) hozzám mielőbb visszaküldeni, hogy a kiadás iránt magamat tájékozhasssam.

Megjegyeztetik egyszersmind, hogy azon esetben, ha a mű nyomtatási költség nagyobb része ezen az uton fedezve nem lesz, annak megjelenése részemről boldogabb időre elhalasztatik.

Miskolcz, 1879. nov. hó 7.

Fraenkel B. kiadó-könyvtáros.

A cseh reformátusok vallásszabadsága, mint irtuk, újabb időben fenyegettetvén és megháborítottván, a bázeli közgyűlés, melyet az „Evangelikus Szövetség” f. évi szeptember elején tartott, elhatározta ünnepélyes kérvényt nyújtani be Ausztria és Magyarhon felséges uralkodójához, esedezvén az üldözés beszüntetéséért. A tekintélyes küldöttség, mely a kimutatót és kérelmet Bécsbe viszi, a szövetség ágazatai által választatott. A britt ág megbizta *Mr Arthur Alderman* parlamenti tagot a bécsi küldöttségnél képviselni őt; a francia ágazat meg *Fisch Gusztáv* párisi ref. lelkészt, ki a legközelebbi zsinat elnöke volt Nimesben. A küldöttség uti költsége közadakozásokból fedeztetvén, a szövetség egyik buzgó tagja Nötzlin Rudolf 2000 frtot irt alá s küldött be a bázeli pénztárnokhoz.

Farrav W. F. anglikán ref. kanonoktól s királyi káplántól most jelent meg angolul „*Szent Pál műve és élete*” két kötetben. Ára 21 frt, az első 2 hó alatt 3 kiadást ért. Irta azon Farrav, a kinek „*Krisztus Élete*” című hatalmas munkája 1874-től máig 24 kiadást ért. Pálról irt legújabb műve oly olvasott, hogy a londoni legnagyobb „*Olvasó Egyet*” tagjainál 1000 példány kereng. Hol van nálunk az olvasási vágy ehez képest?

Kiigazítandó. A 45. számban a „*Vasárnap kérdése*” tárgyában irt cikk felett 1-ső szakasz helyett olvasandó: II-ik SZAKASZ. A szakasz czíme így olvasandó: „*A társaság első működései vagy munkái.*” Alább a 3-ik kikezdésben e helyett: az „*evangelikus társaság jogainak*” olvasandó ez: *az ev. szabadság jogainak.*

Szerkesztői üzenet

a szatmári ref. gymn. tanügyi bizottságának egy tagja cikke tárgyában. A B. Gy. cikkére irt szép modoru választ a Pr. H. közelebbi számában teljes készséggel közölni fogom. J. I.

Felelős szerkesztő és kiadótulajdonos: *Joo István.*

Főmunkatársak:

Tóth Sámuel.

Békési Gyula.

Nagybecsű vallásos olvasmány.

Megjelent s kapható Budapesten (Váci-ut 76. sz.) **König Rudolf** lelkész urnál, ki által utánvétre és rendeletre megküldetik.

KRISZTUS ÉS AZ IRÁS.

Irta Dr. Saphir Adolf. Angolból fordította **Györi Vilmos.** Budapest 1879. 8. r. 164 lap. Szép kötésben ára 60 kr.

Harmad éve jelent meg Dr. Angus József

BIBLIAI KÉZIKÖNYVE,

lelkészek és theológiát tanulók számára; magyar fordításban 46 iv, ára kötve 3 frt 80 kr.

2-4